

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Історія як наука про минуле людства має значний соціокультурний та державотворчий потенціал. Сучасні нації використовують історію для того, щоб пришвидшити процес національної ідентифікації та сформувати почуття національної ідентичності. Належними історичними традиціями відзначається й стійка та стабільна державність, що дозволяє говорити про тяглість чи неперервність державотворення. Відтак і звернення до витоків у будь-якому разі збагачує потенціал сучасного державотворення. Це підтверджує й багатовікова історія українського народу, яка налічує чимало змістовних та соціально значущих сюжетів.

Методологічні питання зв'язків минулого та сучасного розглядаються, як правило, в руслі філософії історії. Все частіше ставляться питання й про історичні аспекти мегатрендів світового розвитку, а також про охоплення «сучасністю» різних історичних епох та періодів. Проте у питанні зв'язків минулого та сучасного зустрічається чимало доволі суперечливих сторінок, а також остаточно нез'ясованих та навіть перекручених сюжетів. Основною проблемою, з урахуванням наукової спрямованості статті, слід визнати використання так званих «уроків історії» у процесі викладання навчальних дисциплін соціогуманітарного профілю. Не вщухають дискусії і щодо взаємозв'язків становлення української державності та націотворення, а також періодизації розвитку Української держави. У цьому сенсі важливе значення відводиться й концепту «державність», який також тлумачиться неоднозначно. Деякі дослідники акцентують увагу на тому, що «державність – це несталий стан територіально-політичної організації суспільства, що володіє обмеженою публічною владою...» [1, с. 4]. Згідно ж з іншим підходом, якого з часом притримується дедалі більше дослідників, державність є узагальнюючою ознакою еволюції та сучасного розвитку держав, що виникає незалежно від типології державно-владних формувань і позначається складною сукупністю соціальних функцій. У такому разі державність є складною багатofункціональною й внутрішньо-одиференційованою цілісністю, що характеризується низкою важливих рис, особливостей та ознак. У загальному вигляді вони складаються з ознак держави та особливостей її функціонування [2]. Відтак державність характеризує якісний рівень держави, який системно охоплює складні соціокультурні та суспільно-політичні відносини. Це повною мірою стосується й становлення та розвитку української державності.

Особливістю української історії, згідно з визначенням сучасних дослідників, є «тяглість етнічної та перервності державно-політичної традиції» [3, с. 7]. Виразно спостерігаються й основні підходи до тлумачення української історії, які концентруються в народницькій та державницькій традиціях. Вони відзначаються низкою суттєвих обставин, які неможливо трактувати якось однозначно. У руслі народницької традиції дослідницька увага концентрується на громадських рухах та етнічних чинниках суспільного розвитку. Але в такому разі недооцінюються чи взагалі залишаються за межами дослідницької уваги державницькі аспекти націотворення. Державницька ж традиція, навпаки, схильна обмежувати предмет досліджень етатистською проблематикою. Накопичення владою значного ресурсного та адміністративного потенціалу приводить до надміру спрощеного чи навіть викривленого минулого. Саме у такому контексті стають більш зрозумілими і зауваження Г.А. Браунштейна, що «ахілесовою п'ятою держави є її власна історія» [4, с. 7]. Водночас Н.Б. Селунська розглядає зазначене питання ще ширше, вказуючи на своєрідне «підкорення» професіоналізму історика не лише державі, а й політиці [5, с. 25]. Слід також враховувати й загальну консервативність істо-

ричної науки, адже вона власне й покликана «консервувати» в людській пам'яті сторінки минулого.

Все це свідчить про актуальність звернення до історичних сюжетів, які потребують очищення від різнобічних ідеологем та надміру політизованих підходів. Вивчення студентською молоддю історії має базуватися не на запам'ятовуванні все нових і нових фактів і дат, а на усвідомленні загальних закономірностей становлення та розвитку соціуму. Як стверджував ще в 20-ті рр. минулого століття М. Хальбвакс, звернення до історії надає сучасникам почуття реальності, а історія, у свою чергу, може бути представлена «як універсальна пам'ять роду людського» [6, с. 137]. Саме на зазначеній основі формується й історична свідомість сучасної студентської молоді, яка сприяє активізації розвитку творчих здібностей та їхній повноцінній соціалізації. «У цьому контексті, – згідно з визначенням В. Вашкевича, – історичний світ кожного студента – це те, що належить йому, але водночас містить у собі й родові, всезагальні характеристики буття» [7, с. 142].

На особливу увагу заслуговує й проблема альтернативності історичного процесу. Добре відомо, що сучасності властива множина варіантів та альтернативність соціокультурного та суспільно-політичного розвитку. Проте не були наперед заданими, всупереч доволі розповсюдженим підходам історичного детермінізму, й події минулих часів. У цьому сенсі непересічне значення має відводитися так званому «контрфактологічному підходу» до розуміння історії (за допомогою якого якраз і виявляються альтернативи історичного розвитку; наприклад, стосовно визначення шляхів європейського розвитку у разі перемоги Наполеона під Ватерлоо). Власне й сучасне прогнозування майбутнього будується не на підходах детермінізму, а на гармонійному співвідношенні соціальної та історичної динаміки (Н. Розов, наприклад, взагалі стверджує, що історична динаміка є узагальненою соціальною динамікою, щоправда, позбавленою конкретизації щодо наявних соціальних структур) [8, с. 41].

Відтак, з урахуванням зазначеного, питання актуалізації історичної спадщини має стати спільним завданням для викладачів всіх соціогуманітарних наук. Мова має йти передусім не про спрощено зрозумілі та частково заформалізовані «уроки історії», а про значний потенціал націотворення та державотворення, який зосереджується в історичній спадщині. Це також стосується й формулювання методології та визначення методів пізнання, які мають сприяти пов'язанню історичних сюжетів з складними реаліями сьогодення. Належна увага має приділятися і змісту ключових термінів, що стосуються різнобічних аспектів історичного процесу (це, зокрема, «історичне джерело», «історична спадщина», «національна пам'ять», «соціальна пам'ять» та «соціокультурна ідентичність»).

Список літератури: 1. Історія державності України: Експериментальний підручний / за заг. ред. О.М. Бандурки, О.Н. Ярмиша. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 608 с. 2. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Генеза, 1997. – 400 с. 3. Україна: проблеми самоорганізації: [В 2 т.]. Т. 1. Критика історичного досвіду / В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. – К.: Промінь, 2003. – 384 с. 4. Браунштейн Г.А. Революция и государство / Г.А. Браунштейн. – СПб.: Нестор, 2004. – 312 с. 5. Селунская Н.Б. Методологическое знание и профессионализм историка / Н.Б. Селунская // Новая и новейшая история. – 2004. – № 4. – С. 24–41. 6. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / Морис Хальбвакс; пер. с фр. и вступит. ст. С.Н. Зенкина. – М.: Новое издательство, 2007. – 348 с. 7. Вашкевич В. Світоглядна складова історичної свідомості сучасної студентської молоді / Віктор Вашкевич // Людина і політика. – 2004. – № 5 (35). – С. 140–144. 8. Розов Н.С. Универсальная модель исторической динамики / Н.С. Розов // История и современность. – 2011. – № 1. – С. 41–63.